

Проф. др Вукашин Пешић

О ОСНОВНИМ МЕТОДОЛОШКИМ ПРОБЛЕМИМА ФИЛОЗОФИЈЕ ПРАВА

1. *Уводна напомена.* — У Филозофији права има више сложених проблема.¹ Сви су они у генетичкој и епистемолошкој корелацији, па их у тим релацијама ваља изучавати, јер се они у њима условљавају генетички и епистемолошки. Да би се ово радило неопходно је филозофију права методолошки засновати (формирати као самосталну емпиријску теорију (систем)).² У њен склоп ваља систематски уградити целу њену проблематику по дијалектичком паралелизму епистемолошким редоследом. На тој основи једино је могуће позитивно решавати проблеме филозофије права. Овдје ћемо веома сажето указати на основне методолошке проблеме (захтјеве) ове филозофије. У ту сврху најприје ћемо подсетити на епистемолошку корелацију филозофије и филозофије права.

2. *Филозофија права је грана научне филозофије.* — У току историје формирано је више филозофских школа (праваца). Највиши домет филозофије данас — је научна филозофија. То је највиши поглед на Универзум као цјелину (систем) укључујући ту и људско друштво. Тиме људство представља саставни дио предмета (изучавања) научне филозофије.

¹ Неупућени у проблематику филозофије сматрају да је филозофија апстракција (нестварност) и да стога не утиче на понашање људи. По-сматрано и номотетички и идиографски, то није тачно. Свако умно људско биће има неке своје опште животне (филозофске) циљеве, под чијим се упливом понаша према себи и према другим људима. Иако научно није још испитано колико филозофија и филозофија права утичу на понашање људи, поуздано се може рећи да је тај утицај релевантан. Ту је практично функција филозофије.

Сва историјска збивања одвијала су се (и одвијају се) под утицајем одређених филозофија. Француска револуција (1789. године) мотивисана је, уз социјалне сукобе, филозофијом и филозофијом права Холбаха, Русоа и других ондашњих филозофа хуманиста у Француској.

Научна филозофија се формира уопштавањем сазнања посебних (природних и друштвених) наука. Сагласно овој констатацији под филозофијом права подразумевамо општи (синтетички) поглед на односе људи које регулише право. Својим аксиолошким (вредносним) садржајем филозофија права представља, како смо истакли, грану научне филозофије. Као таква она треба да решава своје проблеме сагласно принципима научне филозофије.

Да би извјесно учење постало теоријска дисциплина треба најприје да ријеши методолошке захтјеве. Ово важи и за филозофију права. У првом реду она треба да прецизира (одреди) предмет свога изучавања и, у зависности од његовог састава, да изгради своју методологију и методiku у цјелини.

3. *Прецизирање предмета филозофије права* је њен основни методолошки проблем. Тек на бази тог прецизирања могуће је систематски изучавати њену проблематику. Њен предмет још није довољно прецизиран, усљед чега у теорији филозофије права постоје неслагања по питању више њених проблема. У основи, она потичу из различитих, често неадекватних, методолошких приступа у третирању тих проблема.

Основно својство предмета сваке науке јесте његов састав, структура, склоп. Пошто филозофија права још није потпуно ријешила овај свој основни проблем, сматрамо да она у даљем развоју треба првенствено да прецизира (одреди) свој предмет изучавања. То је сложена методолошка операција, али док се она не уради филозофија права не може ваљано вршити своју научну и практичну функцију, односно не може се успјешно научно развијати. Без тога она се не може епистемолошки интегрисати у научну филозофију. При томе сматрамо да ваља имати у виду и ово:

Гледано у цјелини предмет филозофије права је, како смо истакли, највиши (мисаони, логички) поглед на односе људи које регулише право. До њега се долази уопштавањем правних погледа о конкретним правним односима у јединствену правну свијест. Као и остале чињенице, правни погледи се одвијају на релацији индивидуалног, посебног и општег. Правни односи (чињенице) су разноврсни, мијењају се у времену и простору — релативни су. Кроз друштвене процесе право се непрестано релативизира. Оно обухвата кривично, грађанско, међународно и друге његове гране. У склопу свакога од њих формиран су правни погледи (схватања) о правним односима у датим правима. Уопштити их у јединствену правну свијест као предмет филозофије права веома је сложена методолошка операција. Она истовремено представља први операционални ниво у рјешавању (осталих) проблема у филозофији права, првенствено у изради њене методологије и методике.

4. *Методски (методологија и методика)* проблеми се у основи постављају у филозофији права као и у свакој науци. Под

методологијом ове филозофије подразумијевамо њен теоријски дио који (треба да) проучава њене методе, њихову примјену и остала методолошка питања. Под њеном методиком подразумијевамо систем метода које она примјењује у изучавању своје (филозофске) проблематике. Методологија филозофије права још није довољно изучена, нити израђена.

Методе филозофија права утврђујемо сходно принципима адекватности. Структура предмета ове филозофије одређује њене методе, зато што од својстава предмета проучавања зависе својства метода. Ни овај методолошки проблем није у филозофији права довољно проучен. Но, пошто филозофија права представља — како смо споменули, и како сматрамо — грану научне филозофије, можемо сходно принципу адекватности путем методолошке корелације (трансфера) предочити основне принципе у рјешавању овог проблема у филозофији права. То омогућава и њена епистемолошка корелација (коју имамо у виду) са посебним (природним и друштвеним) наукама.

Узимајући филозофију права као грану научне филозофије, та јој корелација (веза) намеће основне постулате научне филозофије, а то су:

Научна филозофија, како је ми његујемо, искључиво је материјалистичка и емпиријска (искуствена). То јој омогућава да позитивно утврђује нивое сазнања идући од хипотеза до аксиома. Као њена грана, филозофија права такође мора бити материјалистичка и искуствена, јер искуства без материјалности нема. Сагласно томе, не постоје надискуствени нити ванискуствени методи, нити интуиција као ванискуствено сазнање, јер су то умне конструкције које нијесу чињенично (објективно) и емпиријски нити логички засноване. Сходно овој констатацији, методи филозофије права морају бити научни (искуствени) и то како они путем којих се утврђују њене филозофске чињенице тако и они путем којих се на бази тог утврђивања одвија расуђивање у филозофији права. Претакање (трансформација) правних чињеница у филозофске, ваља да буде искључиво научно. Сматрамо да чињенице у филозофији права ваља утврђивати истовјетним истраживачким (проналазачким) методима као и у другим научним областима. То утврђивање треба да се саобрази специфичности правних односа као чињеница. То је дескриптивни ниво филозофије права, на коме треба да се одвија експликација исте.

Као што смо истакли, односи које регулише право сложени су и релативни. Услјед тога до сада није формирана правна свијест као јединствен поглед на право. Ову констатацију потврђују и противправна понашања људи кроз читаву историју, данас нарочито. Нестабилност права доводи у питање постојање аксиома у теорији права.

5. *Правни односи као чињенице.* Теорија права је обимна. У њој постоје различита схватања права. Она до сада није пре-

расла у научну филозофију права за коју се ми залажемо. Још увијек недостаје цјеловита теорија која би обезбиједила научни статус филозофије права. Да би се засновао овај статус права, потребно је да теорија права примјеном научне методологије (индукције, дедукције, анализе, синтезе...), изучава филозофско значење правних (и противправних) односа као чињеница.

Чињенице су дио објективне стварности. Правне чињенице су дио правне стварности, правних (и противправних) односа. Правне, као и остале чињенице, имају одређено значење. Једно од њих је њихово филозофско значење, које се састоји у томе што преко њих (индукцијом) треба да добијемо филозофски поглед на право као једну од облика свијести људи (друштва). Од тога колико правне чињенице творе ову свијест зависи њихов научни ниво у филозофији права. По томе, колико интерпретација правних чињеница објективно унапређује филозофију права, разликујемо три нивоа ове интерпретације. То су нивои сазнања у науци. Велики број тих интерпретација су хипотетичне. Путем њих настало је више теорија у филозофији права. Неке од њих као што је Јерингово учење да је право сила пракса стално потврђује, па су добиле важење научног закона. То је највише филозофско значење правних чињеница. Но, филозофско значење ових чињеница није још изучено. За научно утемељење филозофије права и за њен континуирани развој потребно је да се теорија права усмјери и на изучавање филозофског значења чињеница права — имајући при томе у виду њихову разноврсност и релативност.

6. *Извори сазнања у филозофији права* спадају такође у њена основна (методолошка) питања. Од њихове истинитости и ваљаности њиховог научног коришћења зависи и изучавање цијеле проблематике ове филозофије.

Извори сазнања у филозофији права су разноврсни, па се могу подијелити на неколико група, што зависи од мјерила по коме се то ради. За ову филозофију, као и за остале теорије, примарно значење има подјела извора сазнања на непосредне и посредне.

Под непосредним изворима сазнања у филозофији права као и у науци уопште, подразумевамо сазнање до кога се долази емпиријским проучавањем њеног предмета, а то је, како смо рекли, право као филозофска свијест, као логичка и филозофска мисао (процес). Она се одвија кроз правно понашање људи. Она је истовремено предмет филозофије права и њен основни, непосредни извор сазнања филозофских чињеница права. Поставља се питање колико се ова свијест претаче у филозофску теорију права, те колико она стварно представља извор сазнања у овој филозофији?

Правна свијест, као филозофски поглед на односе људи које уређује право, није до сада довољно емпиријски изучена. Услед тога она, као извор сазнања у овој филозофији, није до-

шла до израза у потребној мјери. Услед тога теорија ове филозофије у знатној мјери је хипотетична. За даљи научни развој ове филозофије неопходно је изучавати правну свијест (мисао) као њен предмет и као њен непосредни извор филозофског сазнања.

Остали извори сазнања у овој филозофији су посредни. То су учења о њеним феноменима, ту су теоријске интерпретације њених феномена. Интерпретирају се учења која су формирана у филозофији и филозофији права, као и друге литературе у којима се третирају филозофски феномени (Библија, на примјер). На тај начин развија се теорија ове филозофије. До сада ни ови извори сазнања нису емпиријски изучавани. За утврђивање њихове научне функције и за развијање филозофије права ваља их емпиријски испитати.

7. *Аксиологија филозофије права* такође је један од њених интегралних садржаја. Она треба да испитује моралну вриједност правних односа и вриједност филозофије права као цјелине. Од тога колико је право морално, зависи његов утицај на понашање људи и његова партиципација у етици, а она је компонента филозофије. Од тога, такође, зависи вриједносни (аксиолошки) статус права у овој филозофији. Чињенично — он се своди на функционални однос морала и права, а теоријски на научну корелацију етике права и филозофије права. Оба ова модалитета нијесу испитани аксиолошки, јер још није направљена прикладна методика за то испитивање.

Вриједносна корелација права и морала врши одређену практичну функцију. У јавности влада увјерење да морал и право утичу на понашање људи. Колико свако од њих само и заједно врше ту функцију, научно није утврђено. Тиме је у филозофији права постављен сложен научни, посебно филозофски проблем. О односу права и морала написана је обимна литература, али њихов однос није научно дефинисан. Нису још научно разграничени правда и неправда, право и неправдо.

Због свог практичног значаја (функције) ово питање је давно постављено. По нашем запажању, то је било у вријеме када је након обичајног права настанком државе формирано државно право. У току друштвених процеса морал и право су се кроз понашање људи прожимали и сучељавали и то тече непрекидно.

Данас је питање моралне вриједности (аксиологија) права особито актуелно, јер је дошло до великих деправација (изопачења) у моралном и правном понашању људи. Актуелно је и стога што још није научно разјашњено. Етичком оздрављењу морала и права могу допринијети филозофија и етика емпиријским проучавањем истих, идући генетичким и епистемолошким редосљедом.

Аксиолошка веза морала и права је у томе што садрже одређена правила (захтеве) за понашање људи. Они се по неким вриједностима подударају, а по неким не. Неке области права

прожете су моралом више него друге. Породично право (родитељство) прожето је у знатној мјери врлинама, морално је.

Кривично-правне норме заштићују одређене моралне вриједности (живот човјека, његову част, слободу...). Неке његове норме и извјесна друга права нијесу на завидном аксиолошком нивоу, тј. крше људска права. Постоје и друге значајне разлике између права и морала. Излагање истих представља сложену и веома обимну тему, те излази из матрице овог излагања.

У току историје, данас особито, узурпатори власти злоупотребљавају право (законе) у прогону својих политичких противника. То се ради и у међународним и међудржавним односима. Војнички јаке државе врше агресију на војнички слабе државе. У међународном праву све више понестаје моралности. Потискује је агресивност (неморал). Ове деправације морала у праву намећу филозофији права још један веома сложен и деликатан проблем.

Услед помањкања морала у понашању људи и у праву поникла је замисао о формирању етике права (правне етике) као теоријске дисциплине. Њена је основна смјерница да проучавањем морала у праву учини да право буде што је могуће више морално (хумано, праведно). Ова замисао показује колико друштвени процеси покрећу у мишљењу људи — адекватне (корелативне) замисли (идеје).

Завршна напомена. — У овом веома сажетом излагању указали смо на основне методолошке проблеме у филозофији права. Указали смо на научну функцију методологије у овој филозофији. Констатовали смо да она није довољно изучена и да је за њену научну и практичну функцију, као и за њено развијање, неопходно приступити емпиријском проучавању и изграђивању ове методологије. Имајући у виду претходно, указали смо на методолошке захтјеве који се постављају у филозофији права. Рекли смо да сваки од ових захтјева садржи посебне методолошке захтјеве. И овом приликом констатовали смо да право не може дуго остати онакво какво је данас. Ову констатацију потврђују друштвени процеси у читавом свијету који се све брже убрзавају и заопштавају.

Сагласно обиму овог излагања његова основна смјерница (намјена) јесте да подстакне теоретичаре који се баве проблематиком филозофије, да усмјере своју научну активност и на изучавање методологије филозофије права. Методологија је научни колосјек којим могу и морају да се крећу и развијају све науке. Овај постулат безусловно важи за филозофију права.

Октобарска револуција била је инспирисана уз класне сукобе филозофијом класика марксизма. Побједу над нацизмом у II свјетском рату извојевали су совјетски људи такође инспирисани овом филозофијом.

Нацисти су изазвали други свјетски рат подстакнути, између осталог, и учењем њемачких филозофа о њемачком надчовјеку. (Übermensch).

2. Постоје књиге које носе наслов систем правне филозофије, а њихов садржај није у складу са датим насловом. Да ли извјесно излагање представља систем зависи од тога да ли је у складу са захтјевима систематизације, тј. да ли оно представља систем у смислу научних захтјева о систематизацији. По том захтјеву систем ваља да обухвати цјелокупно градиво дотичне проблематике и да у њему буде изложено свако његово питање на мјесту које му припада по епистемолошком редосљеду и у мјери колико његова природа захтјева.

3. Више тих школа превазиђено је новим сазнањима у филозофији. Није превазиђена материјалистичка филозофија, као ни филозофија класика марксизма, која се темељи на материјалистичком погледу на свијет. У њој је садржана у извјесној мјери филозофија права.

У новије вријеме активизирала се егзистенцијална филозофија (егзистенцијализам), нарочито Пола Сартра. Она је настојала да пронађе излаз из стагнације у коју је запала филозофија на западу. Пошто није успјела, њена активност јењава. Томе доприноси и то што у њој није научно изложена филозофија права.

4. Научну филозофију ваља разликовати од филозофије позитивизма, коју неки теоретичари узимају за научну филозофију. Позитивистичка филозофија (Огиста Конта) тек је оријентација ка научној филозофији.

5. У енциклопедијском смислу под сазнањем подразумијевамо обавјештења о чињеницама (објекту сањања). Изворе сазнања чини оно од чега обавештење потиче. У науци сазнања морају испуњавати научне захтјеве. Они морају бити објективни, истинити. У њима се одражавају (и изражавају) својства објекта сазнања. Ови захтјеви се постављају филозофији и филозофији права. Сазнања и њихови извори у филозофији нијесу довољно изучени. Услјед тога постоје неслагања теоретичара о многим проблемима у филозофији права.

6. Извјесна емпиријска истраживања показују да утицај права и морала на понашање људи зависи од њихове аксиолошке јачине и корелације. Под тим истраживањима, правне норме јаче утичу на понашање људи када се мотивационо подударају са одговарајућим моралним нормама. Слабије (или никако) дјелују ако су у количији са моралним нормама, нарочито са онима које су се генетички учврстиле у обичајима.

7. Неке теорије (школе) права сматрају да је право настало самим настанком људи — што би значило да је настало прије морала. У том погледу радикална је школа природног права. Она сматра да постоји природно право. Ово учење није научно засновано. Из историје знамо да су држава и право скорашње дру-

штвене творевине људи, а да морал потиче из даље древне прошлости. Својим дужевременим важењем те моралне норме јаче утичу на понашање људи него право.

Vukašin Pešić, professor, Ph. D.

ABOUT FUNDAMENTAL METHODOLOGY PROBLEMS OF THE LAW PHILOSOPHY

Summary

It is correct ascertainment of the introducer of this scientific discussion that: there are several complicated problems in the law philosophy. According to our observation it comes from the fact that whole World today fell into the general social crisis including also it's philosophy. At is in progress antagonistic social processes, so the World can not long exist as it is now.

Philosophies which are existing today do not perceive correctly the perspective of the mankind. Existentialism tried to find the solution from the deep crisis of the middle-class society by the Western philosophy. As it does not succeed to do it, it's activity is dying down.

The Marxist realistically perceived te social and philosophy development, Because of economy disintegration in Comunist countries in the Europe, Marxist philosophy is slown down. Whole philosophy, particularly the law philosophy, is in crisis. To get out of it, it is necessary to turn into strictly scientific (exact) philosophy, namely materialistic-empirical (we pledge in favor of it, constantly). For that purpose it must develop it's proper (scientific) methodology. To be scientific activated, the law philosophy as it's branch, should also have to become scientific philosophy, and according to it to develop it's proper (scientific) methodology, because it is quite missing.

We consider as good te decision of the Academy to bring up this subject for the scientific discussion. The discussion proved it as delicate problem. The World situation, particularly at us, in the field of law, is extremely difficult. In people's behavior and powerful states more and more violence and force are being expressed fully. Injustice holds back the justice and moral.

All this happens against our country and in it. If such flow should not be stopped in the World, the disaster is unavoidable. It is necessary to hear the voice of the science and reason, against it, more. Scientific institutions and philosophers and other scientists can contribute in it, by developing and popularizing the law philosophy to the highest possible level.